

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון (1) עם ד"ר יוסף דנה, חיפה
תאריך: 25.7.99
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: ד"ר דנה, בתחילת הראיון אני מבקש ממך התייחסות לאמירה שאותה אני שומע מדי פעם כאשר אני שואל לגבי יהודי לבנון, אני מקבל בחצי חיוך מין אמירה "חנא, אנא ודנה". מכיוון שאתה עוסק בבלשנות, אני מבקש התייחסות מה המקור של האמירה הזו? מה זה?

ד"ר יוסף דנה: יש בכל חברה נסיון ל... מאין באו אנשים, מאילו משפחות, מאילו חמולות הם שייכים. משפחת דנה היתה דומיננטית... בלבנון וזה גם מתאים לחרוז, אז ודאי שזה מסתדר ואז הכנסנו גם את דנה שם. גם מפני שהם דומיננטיים וגם מפני שמתאים לחריזה.

ש: זאת אומרת שהיו כמה משפחות משמעותיות בביירות? חנא, אנא ודנה? או שזה רק משפחת דנה שמתאימה לחרוז?

ת: דנה בהחלט יש לה מה לומר, או היה לה מה לומר יותר נכון, בלבנון. אם תשים לב, אני איש שירה, מתאימים את מה שלפני החרוז למה שיבוא בחרוז. לכן דנה היא המילה המרכזית ונתנו לזה הד מוקדם מה שנקרא בחריזה, על מנת להגיע לדנה.

ש: אוקיי. הנושא שלך, ההיסטוריה המשפחתית שלך, אני מבקש שתתייחס לחיים בדמשק. במה ההורים עסקו, הסבא למען האמת במה עסקו? נתחיל מהסבא שהבנתי שהיה רב. נתחיל ככה לתאר את ההיסטוריה המשפחתית מבחינת האישים, המנהיגים, ונעבור לאחר מכן אל ההיסטוריה האישית שלך.

ת: למעשה אני עוסק בנושא של תיאור המשפחה מספר שנים. הגעתי אחורנית כמה דורות. סבי הוא איננו הראשון בשושלת. גיליתי אצל סבי חומר שמצביע על כך. כשראינו אותו אז הוא ציין שהמשפחה באה מספרד והיא עברה בארבעה ראשים לכיוון ארץ-ישראל: דרך צפון-אפריקה, דרך צרפת, דרך בריטניה, וענף רביעי הגיע ללבנון. לבנון ודמשק... בעצם אותו הדבר. ההבחנה היא גיאוגרפית ולא רצינית.

ש: באילו שנים המעברים האלה התבצעו פחות או יותר?

ת: אלה תחנות שונות שמתאימות לחלוטין עם המעבר מספרד של גולי ספרד לעבר המזרח. אז ברור, אנחנו מדברים על 1492, כנראה מפורטוגל, כנראה. היתה תחנת ביניים בהולנד, בעיקר באמסטרדם. יש לנו הוכחות לכך שלפני 350 שנה הרב חיים... דנה, ... שייך למשפחה, חיים דנה, נתבקש לתת הקדמה לספרו של רבי יהודה אלחריזי. הוא חתום על הסכמה כזו. הוא נתן הסכמה של "מסילת ישרים". בלונדון אנחנו מוצאים פרופ' אחד בשם יעקב דנה שנמצא בלונדון וחלק מהתרגומים להולנדית נעשה על ידי משפחת דנה. לאחר מכן אנחנו מוצאים פה ושם. באיטליה מדובר על "מסעותיו של אבינדנה", ככה זה נקרא. אז זה ברור שזה... דנה. במקביל אנחנו מוצאים בצפון-אפריקה ספרים שהוצאו על ידי רבנים ממשפחה זו. היום אני יודע, יש לי הוכחות, שבתורכיה היו או עדיין קיימים שרידים למשפחת דנה. כל זה באופן כללי כשאני בעצם באמצע התהליך של החיפוש.

ש: כן.

ת: אנחנו מוצאים את משפחת דנה, זאת אומרת את סבי ועוד לפני כן את אבותיו. אביו היה יהודה דנה. זו חזרה בעצם אחרנית של ארבעה דורות. מדובר על חזרה של 120 שנה לפחות. אז הוא מספר שהוא היה אחראי על הבריאות. כאילו מנהל קופת חולים של היום על כל

ש: איפה?

ת: בדמשק.

ש: סבך שמו?

ת: הרב יוסף יהודה דנה. מוסיפים תמיד את השם של האבא. רבי יוסף יהודה דנה. זכיתי בדיוק השבוע להוציא מהדורה של ספרו ואנחנו מקיימים אזכרה בעוד שבועיים במלאות כ"ה שנה לפטירתו ובאופן סמלי גם לנצר אחד לבנוני, בני דנה שהוא בן אחי, שנדד לארגנטינה ונפטר לפני שנה. אנחנו בעוד שבועיים מקיימים אזכרה לשניהם. כך שראינו את לבנון ואת סוריה כאחד. זה פחות או יותר משקף את התמונה עד הדור הקודם. לא סיפרתי לך על היום, זה מה ש...

ש: בהמשך. הרב יוסף דנה בדמשק, אני מבין שהוא היה אחראי על אילו שהם נושאים בקהילה?

ת: הרב יוסף דנה היה אב בית דין של מה שנקרא באופן רשמי "בית דין הצדק של דמשק תובב"א".

ש: כן, תיבנה ותכונן במהרה בימינו אמן.

ת: הוא היה אב בית הדין שם.

ש: על אילו שנים כבודו מדבר?

ת: אנחנו מדברים משנת תרפ"ז. זה ברישום אצלי. כלומר אנחנו מדברים על שנת 1927. הוא עלה ארצה בשנת 1946. כלומר פרק חיים של עשרים שנה שבהן היה אב בית דין צדק של דמשק. התפקיד היה מלווה כמובן לא רק בענייני שיפוט ודיינות. הוא היה נפגש עם שליטי הארץ, נפגש עם הנשיא ... שוקרי ... כואתלי שהיה נשיא סוריה. פעמים רבות היה צריך להגן על הקהילה או מה שנקרא לעשות מעשה שתדלנות. אני אביא כדוגמה, אם זה יתרום לנושא – במוצאי חג הסוכות לדוגמה

ש: של איזו שנה?

ת: של כל שנה. היהודים היו עורכים קצת הווי, קצת "צבע". היו יוצאים בתהלוכות עם רומחים וחרבות ומגינים. היו מתלבשים כמו ערבים אבירים ורוקדים בעשרות תהלוכות ברחבי השכונה היהודית, הגטו היהודי. יצאה פקודה שבשנה מסויימת אסור לעשות את זה. זה כמובן היה הארוע המרכזי של השנה של הקהילה. אז הוא בבוקר בסוכות, במקום ללכת לתפילה, הקדים להתפלל ועשה את דרכו רגלית אל מפקד המשטרה, מי שהיה שר המשטרה בדמשק, על מנת להסיר את רוע הגזרה. הוא ניצל את הזכויות שהיו לו. בין היתר, וזה דבר שהיה קצת משונה, הוא מל את שר המשטרה. המוסלמים המפורסמים בדמשק נימולו על ידי סבי. סבי גם היה אדם עובד ... כשהגיע לשר המשטרה אז מיד האדם הזה קם לכבודו ואמר לו – מה רוצה כבוד המוהל שלי? מה שירצה, רק שיבקש. הוא סיפר לו שמפקד הנקודה המקומית של המשטרה בגטו אוסר על קיום התהלוכות. אז הוא מיד הרים טלפון ונתן הוראה להסיר את הגזרה הזו. סבי חזר משר המשטרה אל הגטו. חיכו לו בפתח הגטו כל נכבדי הקהילה וכששמעו התחילו לשיר לו. יש לי אפילו את המילים שסבי אמר עם מנגינה. זה היה שיר נפוץ – "אבו-אסלן". לאבא שלי קראו יהודה. בתורכית אסלן זה אריה. אז הכינוי של סבי היה אבו-אסלן.

ש: כן.

ת: "אבו-אסלון, אנחנו הנערים שלך. אבו-אסלון, אנחנו הכבשים שלך". אנחנו מוכנים שתשחט אותנו ש: כשה לטבח.

ת: כן, כשה לטבח. זה היה השיר וככה חזרו במקהלה גדולה עד שהגיעו למרכז הגטו והנה חלפה הגזרה. סבי מספר שהיו 35 תהלוכות באותו מוצאי חג הסוכות. אבל היו גם כמוכן פגישות עם הנשיא ודברים אחרים. ברובם הוא הצליח להעביר את רוע הגזרה.

ש: שאלה נוספת לגבי סבך, האם הוא הוכתר בתואר החכם-באשי של דמשק על ידי השלטון העותמאני? ת: לא הוכתר בתור חכם-באשי, אבל בפועל הוא מילא את זה. הם לא מינו חכם-באשי לכל עיר בשלטון העותמאני. אבל בפועל הוא היה כזה. הוא היה המוליך והמביא. ידוע שאם יש כתובת, אז זה הוא.

ש: הבנתי. רק עוד הבהרה קטנה. אני מבין שבחלב היה חכם-באשי. בדמשק לא? ת: בחלב מונה. הם היו קרובים לשלטון העותמאני בתורכיה. דמשק היתה מבחינה זו רחוקה ולפי מיטב ידיעתי זה היה המצב.

ש: זה היה המצב. אוקיי. נעבור אל אביך. במה אביך עסק לפני שבאת לעולם, לאחר מכן?

ת: אבי היה בעצם תחת צילו של סבי. בנים של מנהיגים, אז הם חיים כאילו רק מלווים. אנחנו לא מדברים על הבן של הרצל, על הבן של דוד הכהן, כי הם תמיד היו בצילם. אבי היה בין היתר גם רב ומנקה בשר, לא כמו שהיום. אבי עסק בניקור, עסק בעוד כל מיני דברים, עד שביסס לעצמו קריירה עצמאית והפך להיות סוחר בדים. היתה לנו חנות גדולה מאוד של בדים במרכז שוק אלהאמדיה בדמשק. הוא בעצם שיווק את התוצרת שלו בעיקר לערבים וכמעט שלא ליהודים. שם הוא נהנה מאוד לעבוד. בשעת מצוקה היה צריך לסגור קצת את החנות, אז הפך להיות נייד. היו גזרות קצת אז הוא הסתובב בין הכפרים. אבל ככה היה לו מקום מסחר מאוד מכובד בבדים.

ש: כבודו נולד בשלב כלשהוא.

ת: אני נולדתי בדמשק.

ש: אתם חייתם ברובע היהודי?

ת: חיינו ברובע היהודי.

ש: אני מבין שלמדת באותם מוסדות שכולם למדו, בתלמוד תורה.

ת: למדתי במוסדות האלה מגיל שלוש. למדנו לקרוא וידענו לקרוא. היינו לומדים בהתחלה פרשה, תנ"ך. הרחבנו לאט לאט לספרי אמ"ת - איוב, משלי, תהלים. לאט לאט למעשה הקפנו את כל התנ"ך כבר בגיל שש, שבע. לאט לאט. ההיכרות שלי עם התנ"ך, יש כאלה שאומרים שאני מכיר היטב את התנ"ך, אתה יכול להגיד כל פסוק ואני יכול להמשיך אותו. היום ברוך השם שאני עשיתי דוקטורט על זה, הרבה שואלים אותי מאין הבקיאות שלי במקרא ובדקדוק ועוד כל מיני דברים ביהדות, האם זה מהאוניברסיטה העברית בירושלים בה למדתי או אוניברסיטת תל-אביב בה עשיתי את הדוקטורט.

ש: תשובתך היא?

ת: תשובתי היא מהכותאב, החדר, שם למדתי אצל חכם שאול ג'נאני ז"ל. והיה המורה אלבר שלפעמים גם הפליא מכותיו לעצלים, אני לא הייתי בין אלה. אבל אנחנו יצאנו עם ידע אדיר בגיל שש, שבע. יש לי

תעודה שסיימתי את כיתה ו'. אז לסיים כיתה ו' זה כמו היום בערך לעשות בגרות. ההיקף של הלימוד הוא אדיר. בכיתה ו' למשל המורה לביולוגיה, אדם שחי עד היום, ד"ר לטי ש: לטי ניסים מקרית אתא?

ת: לטי ניסים מקרית אתא היה המורה שלי לביולוגיה. אדם מקסים, מלא ידע.
ש: אני שמח לומר לך שראיינתי אותו.

ת: אז הוא היה המורה שלי לביולוגיה. כשהיה צריך לקיים שיעור בביולוגיה ולמדנו על גוף האדם והפעולה של הלב, הוא עשה שתי פעולות. בכדי שתקבל מושג על הרמה שהיתה. הוא הביא וניתח בכיתה לעינינו שפן והראה לנו את הפעולות של הלב. את הדופק, את החדרים, את האברים הפנימיים. כל זה במסגרת שיעור ביולוגיה. נוסף לכך, כדוגמה מה זה אדם מחנך שהיום לא מוצאים אחד כזה, נודע לו שבקולנוע ערבי כמובן יש יומן של חמש דקות על פעולת הלב. ניתוח. הלכנו ושילמנו, אנחנו ילדים קטנים יהודים, לא הלכנו לראות את הסרט. שילמנו מחיר מלא על מנת לראות את היומן של החמש דקות של השיעור בביולוגיה. אחרי כן באמת חזרנו וניתחנו את מה שראינו והנה לך שתי דוגמאות של אדם מקסים. מה שהיום לדעתי, מה שלא עושים עם אנשים בני עדות המזרח. יש לי הרבה לדבר על הנושא הזה. חושבים שהיום הם לא מסוגלים. אבל לדעתי היו מסוגלים אילו היו נותנים להם צ'אנס.

ש: את ההזדמנות. כשסיימת את הכותאב היית בן 6, 7?

ת: לא. זה היה עד סוף ו'. הכותאב התחיל בגיל 3 והסתיים בגיל 11.

ש: באיזו שנה סיימת את הכותאב?

ת: נולדתי בשנת 37'. אני סיימתי בשנת 48', בגיל 11. אז סיימתי את כיתה ו'. נבחנתי, כדי שתקבל מושג, עם אנשים בעלי תפקידים בכירים במשטרה ובצבא בבחינה ממשלתית. זו היתה הבחינה הגבוהה ביותר שהיתה נהוגה. מפקד חיל האוויר ישב לידי, או בכל אופן אחד הקצינים הבכירים. סורי שישב עם מדים ומאוד עניין אותו מה אני כותב. הוא אפילו העתיק ממני בזמן הבחינה. חוויה שאני זוכר זאת הבחינה הממשלתית. בצורה הזו קיבלתי אישור לסיום בית הספר היסודי.

ש: אני מבין שבשלב כלשהוא המשפחה עברה לחיות בביירות. מה הנסיבות היו?

ת: הנסיבות היו טראגיות, ופה אני חותך לך למשהו "חם". אתמול י"א באב היה. היום י"ב אב. אתמול היה יום הזכרון לאחי דוד שנפל. זה אולי מסביר למה אנחנו עלינו ארצה. הוא נפל על משמרתו כשהיה בגיל חמש וחצי. אני אומר על משמרתו. אנחנו התפללנו בליל שבת בבית הכנסת

ש: איזה תאריך היה?

ת: זה היה, הוצאתי ספר בן 700 עמודים שהקדשתי לזכרו, ואני אוכל להציג לך אותו אם אתה רוצה באמצע הראיון.

ש: כן, בהחלט.

ת: תראה, זהו ספר ...

ש: ... "יקירנו דוד נקטף בדמי ימיו, י"א אב תש"ח, בית הכנסת אלמנשר[ה], דמשק". אני מבין שזה היה פיצוץ, נכון? שנזרקו כמה פצצות על בית הכנסת. זה היה בתאריך?

ת: זה היה פיצוץ. התאריך העברי, זכור לי בגלל האזכרה, שזה י"א אב. אם נשווה להיום אנחנו מדברים על יולי.

ש: יולי 1948?

ת: 1948. אחרי הקמת המדינה, בסמוך. ילדים התפללו בחצר בית הכנסת כי זה היה קיץ. אז היה בית כנסת של קיץ.

ש: בית כנסת אלמנשר[ה]?

ת: אלמנשר[ה], כן. היו שם, היו להם מקומות סגורים והיו שרים את שיר השירים בקול, מעין מקהלה ... כזאת, יפה. הקהל היה מסביב. אומרים שבאו שניים שזרקו שני רימונים לעבר קבוצת הילדים. נהרגו 11 אנשים, רובם ילדים, ביניהם אחי וגם בן דודי. דודי גמליאל דנה שכל את הבן שלו. היהודים נכנסו למצוקה והתחילו למכור נכסים. לא היה מי שיקנה. עסקים כנ"ל. היו כמה שהרוויחו מהנושא הזה, מהטרגדיה, וקנו דברים בערך של חמישה אחוז מערכם, כי פתאום כל היהודים רצו להיפטר מהנכסים שלהם.

ש: מי שהרוויח היו גם יהודים וגם ערבים אני מבין?

ת: בעיקר יהודים. היו הרבה יהודים שנשארו וחיו על השמנת הזו. אנחנו היינו בעלי אזרחות לבנונית.

ש: אתם הייתם בעלי אזרחות לבנונית?

ת: לבנונית, כי ההיסטוריה של המשפחה היתה לבנונית. אני אומר למזלנו, כי היהודים לא יכלו לצאת מסוריה ... אתה יודע שהבעיה הזו נמשכה 50 שנה ועדיין נמשכת. אנחנו עלינו לאוטובוס עם תעודת זהות לבנונית. נסענו ללבנון וידענו שבלבנון נוכל למצוא כמה חודשים שהות על מנת להחליט מה לעשות בדרך לארץ-ישראל. כך הגענו לבירות.

ש: אני רואה שהספר שהקדשת לו, אתה חיברת ונקרא "הפואטיקה של שירת הקודש הספרדית בימי הביניים" בהוצאת המכון למחקר משווה עברית-ערבית בחיפה. באיזו שנה הוצא הספר?

ת: השנה, לפני שלושה חודשים.

ש: 1999.

ת: כן. אחד הספרים. יש לי כמה עשרות ספרים. למעשה יש לי כחמישים ספרים.

ש: כחמישים ספרים הוצאת עד היום?

ת: כן, וזה לא האחרון. כי שלושה חודשים מאז, הוצאתי ספר נוסף של סבי. אם אתה רוצה אני אציג לך אותו

ש: שהקדשת אותו לסבך?

ת: לא. ההקדשה היא לזכר אלי שנפטר לפני שנה בארגנטינה. הספר הוא של סבי, אבל מי שמימן אותו זה המשפחה של הקרוב שלנו בארגנטינה אלי. ברשותך אני אתן לך את הספר.

ש: אוקיי.

ת: הספר הזה נקרא בשם "ברכת יד"י". עדיין לא חשפתי אותו לציבור. יצא לפני שבועיים. באזכרה בעוד שבועיים הוא יחולק לקהל שיבוא לאזכרה.

ש: שם הספר, "ברכת יד"י", ראשי תיבות של?

ת: יוסף דנה יהודה. יוסף יהודה דנה. סבי הציע את השם, היו עוד ...

ש: "... קהילות דמשק בחיפה, ד"ר יוסף דנה, חיפה, תשנ"ט".

ת: כן. סבי הוא הרב יוסף דנה, ואני ד"ר יוסף דנה. מי שמימן את הספר אלה הצאצאים של אליהו דנה ז"ל. הוא נפטר לפני שנה. זה סיפור בכלל מעניין בפני עצמו, איך אדם שחי בבירות שנים על גבי שנים, נסע לארגנטינה וחזר להיקבר בארץ-ישראל. הילדים שלו, הבן שלו ז'וז'ו, ויש לו עוד בן ושתי בנות ואשתו ...

ש: בן יעקב וג'מילה? הוא, אליהו דנה?

ת: כן. אליהו דנה בן יעקב וג'מילה. הצאצאים שלו מימנו את הוצאת הספר

ש: שיצא בהוצאת המשפחה?

ת: כן.

ש: הבנתי. המשפחה עוברת לבירות. מה קורה שם בבירות?

ת: בבירות אנחנו היינו כל הזמן בהיכון, סטנד-ביי, על מנת לעלות לארץ-ישראל.

ש: איפה חייתם?

ת: בשכונה היהודית.

ש: ואדי אבו-ג'מיל?

ת: כן. אבל התחלנו לראות שטוב שם. למרות שבאנו, מה שהניע אותנו היה טרגדיה, אבל ראינו

שהיהודים שם חיים טוב

ש: חיים נוחים שם.

ת: חיים נוחים וטובים ויש בית כנסת ומה שיהודי רוצה. ... בית כנסת, קצת פרנסה, קצת עבודה וקצת חברה. קודם נסענו לבירות ואחרי כמה חודשים כמעט כמעט שהחלטנו להתיישב, אבל היינו בקשרים עם הסוכנות. באחד הימים, יותר נכון באחד הלילות, אנחנו קיבלנו הודעה שמתכנסים בנקודה מסויימת ועולים לארץ.

ש: אני מבין שזה היה איש המוסד לעליה ב' שהגיע מארץ-ישראל לצורך הענין הזה.

ת: בשבילנו הם היו אנשי האפלה. אנחנו לא ידענו מי הם, לא ידענו להגדיר אותם. היינו מקבלים איתותים

וסימנים והודעות ומקום להיפגש והם הפעילו אותנו למעשה.

ש: בכל אופן, אתה יודע שהם היו אנשים מארץ-ישראל שהגיעו

ת: כן, זה ברור.

ש: זה ברור. אוקיי. אז אתם מתארגנים יום

ת: לא רק זה. הסתבר ששני דודים שלי היו בלבנון בזמן שאנחנו היינו, והם גרו בארץ, בישראל.

ש: מי הם?

ת: ...

ש: אנחנו עם אותם קרובי משפחה שלך שעוסקים בעניני העפלה בבירות.

ת: כן. שני דודים שלי. אחד אפשר לומר שהוא ז"ל, הוא נפטר. זה אלי דנה, הבן של הרב דנה. ואחד,

ייבדל לחיים, יהושע מזרחי שחי עד היום ויש לו סיפורי רקע צבעוניים מהיותו מרגל בדמשק ובלבנון אחרי הקמת המדינה.

ש: הוא חיפאי?

ת: לא. הוא תל אביבי. יש לו הרבה פרטים. אבל בכל אופן, אם אנחנו עוברים שוב לעניני העפלה, אז ברור שהמושג, אני משער שאלה אנשי ש"י בהגנה שסיפקו לנו דירות ומסתערבים כלשהם באו וטיפלו בנו. משם "שלפו" אותנו.

ש: אתה לא הכרת אותם אישית או בשמות?

ת: לא הכרנו אותם בכלל. קבל דוגמה כדי שתתרשם – אנחנו הגענו לחוף הים בביירות בליל עלטה. ציינו לנו לאן ללכת ועם מי לדבר. לא יכולנו לראות את הפנים שלהם, לא יכולנו לראות ... סימנים – לך לפה, לך לשם, תעלה כאן. אפילו בלי הגה.

ש: מה שנקרא המגעים היו בסודי סודות.

ת: בסודי סודות ...

ש: לאן הובילו אתכם?

ת: בוא נתחיל את הסיפור מחצר בית הכנסת. נפגשנו שם. קיבלנו הוראה להיכנס וגם אמרו לנו איך להתלבש ומה להביא. אסור היה לקחת חבילות, שום דבר, מפני שהיו צריכים לדחוס מקסימום אנשים בסירה עלובה ומסכנה. נו, יהודי מתחכם, אז הנשים לבשו שלוש שמלות אחת על גבי השניה. הבנים אותו הדבר. אז באנו, ומשם באו מכוניות בחסות ניידת משטרה, תפלא לשמוע. נסענו בעקבותיה. אנחנו לא ידענו האם היא איתנו או שצריך לחשוש ממנה.

ש: מאותה ניידת משטרה לבנונית?

ת: כן, לבנונית. בכל אופן נסענו לדרכנו וכאילו היא היתה "בענינים". אבל לגמרי לא ברור לנו. עד היום לא ברור לנו. הגענו לנמל. באיזה שהוא אופן נפתח בפנינו הנמל.

ש: הנמל בג'וניה?

ת: נמל ביירות. הים היה סוער ביותר. עלינו בחנוכה.

ש: תאריך אתה זוכר פחות או יותר?

ת: ממש אולי הנר הראשון של חנוכה.

ש: שנת תש"ח?

ת: לא. זה כבר היה תש"ט נדמה לי. בחרו בכוונה לילה סוער כדי שהמשמר הלבנוני לא ייפטרל. בגלל הסכנה. ודווקא באותו ליל סכנה אנחנו הפלגנו.

ש: בכל אופן ניידת משטרה ברקע עם אורות מהבהבים מובילה כמה מכוניות?

ת: מובילה שיירת מוניות לבנוניות.

ש: כמה מוניות הייתם?

ת: תראה, לא ידענו, זה לא היה בתודעה שלנו. אנחנו ידענו שמסיעים אותנו. ראינו עוד מונית לפנינו, אבל כשהגענו לסירה אז הבנו שזה ענין של הרבה מוניות כי בסירה קטנה שהיתה יכולה להכיל עשרה אנשים דחסו ששים איש. אז תאר לך, כנראה שהיו כעשר מוניות אני מתאר לעצמי.

ש: מי נתן את ההוראות שם? ההוראות ניתנו בעברית? אתה שמעת משהו?

ת: שמענו שני אנשי חובלים שמדברים בערבית.

ש: המלחים?

ת: המלחים, שכל הזמן דיברו ביניהם ערבית. לא נוצר מגע איתם. לא ידענו מי הם. השיחה היחידה היתה – תעברו לכאן כי הסירה נוטה לטבוע, תעברו מכאן לשם, מעל הסיפון ... . היה זמן מסויים שאמרו שהסירה עומדת לשקוע וצריך לזרוק הרבה דברים. הם התנדבו לקחת את זה ולזרוק. לך תדע אם הם זרקו או שזה הגיע אליהם. זה היה בעצם המשא ומתן היחיד ...

ש: בכל אופן לא ראית שזה נזרק לים?

ת: לא ראינו.

ש: אני מבין שאחד המלחים היה מלפנים, אחד מאחור ליד המנוע.

ת: כן.

ש: ושטתם בלילה?

ת: כן, שטנו בלילה.

ש: לאן הגעתם? דרך אגב, כמה סירות שטתם?

ת: לי יודע על סירה אחת או שתיים. אני בגיל 11 לא יכול לומר לך בוודאות. לא היתה לי מודעות לסובב עד כדי כך.

ש: הבנתי. אתם שטים במשך הלילה

ת: אבל אם אתה שואל, סירה אחת שהפליגה שבוע אחרינו כנראה באותם תנאים, טבעה, וכששים אנשים טבעו בים בהתקרבותם לנמל חיפה ...

ש: אתה מדבר על הסירה של משפחת לוזיה?

ת: אני לא יודע בדיוק מה הפרטים, אבל אני ...

ש: שבוע לאחר מכן?

ת: משהו כזה.

ש: ששים איש טבעו?

ת: כן. כמה עשרות אנשים שהיו בסירה טבעו בדרך לחיפה. אבל אלה זכרונות של ילד בן 11. את הנושא הזה לא חקרת, אבל ...

ש: אתם שטים במשך הלילה ומגיעים לאן?

ת: לגשר הזיו. הגענו לפנות בוקר.

ש: אתה מדבר על אכזיב, על הכפר הערבי בטח?

ת: כן. הכפר הערבי

ש: השפך של הנחל אל הים. לשם בדיוק?

ת: כן. אבל שם היה קיבוץ גשר הזיו. באו אנשי קיבוץ בכל אופן.

ש: באו אליכם אנשי קיבוץ גשר הזיו?

ת: וקלטו אותנו שם. הביאו אותנו לחדר האוכל.

ש: של הקיבוץ?

ת: של הקיבוץ. בא איש הסוכנות, אסף את כל תעודות הזהות שלנו

ש: הסוריות והלבנוניות?

ת: הלבנוניות לגבינו. הוא נתן לנו תלושי רישום, תלושי זיהוי.

ש: תלושי זיהוי. לפני שנמשיך בענין הזה, הסירה ממש נחתה על החוף?

ת: כן, ממש. ירדנו מהסירה אל החוף.

ש: כשהגעתם לסירה, מישהו מהכפר הערבי ירד אליכם?

ת: לא, זה לא כפר ערבי, אלה אנשי קיבוץ

ש: לא, לא. כשירדתם על החוף. הרי הקיבוץ לא יושב על החוף, הוא יושב קילומטר שניים מהחוף, יותר

מזרחה. בכל אופן אתם לא ...

ת: ... נתקלנו בערבים שבאו ...

ש: לא ערבים, אנשים מהכפר באו אליכם. אז לא היו ערבים, כי כל תושבי הכפר ברחו. אתה אומר

שאנשי קיבוץ קיבלו אתכם?

ת: לא יודע אם אנשי קיבוץ. אנשים דוברי עברית שאינני יודע מיהם.

ש: בכל אופן הובלתם ברגל או הוסעתם אל הקיבוץ?

ת: ממש אני לא זוכר ...

ש: אוקיי. הגעתם, אתה מוצא את עצמך בקיבוץ, ושם לוקחים מכם את תעודות הזיהוי הלבנוניות

ת: תעודות הזיהוי ... ונותנים לנו תלושי זיהוי חדשים. נתנו לנו תקרובת, קצת לאכול פה שם.

ש: בחדר האוכל של הקיבוץ גשר הזיו?

ת: כן.

ש: איש סוכנות הגיע, אתה יודע מי זה?

ת: לא, לא יודע לי מי זה.

ש: לא יודע לך מי זה. מוכר לך השם דוד לוזיה?

ת: השם מאוד מוכר לי. אני שוחחתי איתו כמה פעמים לפני שנפטר.

ש: אתה לא מודע לזה שאולי הוא היה שם?

ת: אין לי מושג. יכול להיות. אני לא חקרתי את הנושא הזה. אבל אני יודע שהיתה לו יד וגם רגל בנושא

הזה כולו. הוא איש רב-פעלים ... זכותו רבה. חבר קיבוץ אפיקים.

ש: לא, אני לא מדבר על מנחם לוזיה. דוד לוזיה הוא חיפאי דווקא.

ת: לא, אינני יודע.

ש: נגיע אל האנשים הפעילים. אוקיי, אז אתם מגיעים לקיבוץ, מקבלים קצת אוכל, מה קורה הלאה?

ת: אנחנו מוסעים למחנה קליטה זמני סנט-לוקס.

ש: סנט-לוקס, ליד חיפה?

ת: כן, ליד קרית אליעזר מה שנקרא היום.

ש: קרית אליעזר? זאת אומרת היה שם מחנה צבאי לשעבר

ת: שנקרא בשם סנט-לוקס.

ש: בקרית אליעזר?

ת: קרית אליעזר. היום אני מזהה את זה כקרית אליעזר, לא יודע בדיוק את המיקום, אבל שם זה פחות או יותר המקום.

ש: בכל אופן זה לא נמצא במה שנקרא שער עליה? זה לא שם, זה הרבה יותר קרוב לנמל?

ת: לא, מדובר על שער עליה, כן. אני לא מבחין בין השניים. זה זכרון מאז, אני לא יכול לומר לך

ש: אתה מדבר איתי עכשיו על משהו שהוא קצת רחוק יותר משער עליה. אתה מדבר איתי על

ת: שער עליה לא היה ליד קרית אליעזר?

ש: ליד, כן. ענין של קילומטר.

ת: כן, בסדר. אז שם ...

ש: אז אתה אומר שבקרית אליעזר?

ת: כן.

ש: יפה. מחנה צבאי?

ת: כן.

ש: מכניסים אתכם?

ת: נכנסנו שם לאחד הצריפים הצבאיים כנראה והתחלנו להתארגן. שהינו שם יומיים-שלושה, אולי

שלושה-ארבעה ימים. קיבלנו אוכל, אם זה מענין אותך.

ש: כן. ביחס לאוכל שקיבלתם בסנט-לוקס רצית לומר?

ת: כן, היה לנו מאוד משונה שם לאכול

ש: מאוד משונה?

ת: מאוד משונה. אנחנו רגילים למאכלים ביתיים עם טעם וריח. קצת מזרחיים. והנה הגענו ללחם

אירופאי. אני קורא לו אירופאי כי קראו לו בערבית פרנג'י. זה לא הפיתות. זה לחם שפורסים אותו.

פתאום מקבלים גבינה לבנה חמישה אחוז. איש לא אכל גבינה לבנה חמישה אחוז. על אותו מגש היו שמים

גם ריבה וגבינה לבנה ולחם. הכל התערבב באיזה ... של חבילת מרגרינה.

ש: במסטינגים?

ת: מעין מסטינגים כאלה, כן. זה היה נראה מאוד משונה לעבור לאוכל כזה. אבל זה מה שנקרא, אנחנו

היינו רגילים לאוכל מסודר, לרמה אחרת. אבל קיבלנו את הדין ובשמחה רבה, כי אנחנו היינו ציונים

אמיתיים לא כמו שהיום במוכן של ציוניים היום. פשוט אהבנו את ארץ-ישראל.

ש: אני מבין שאת כל הדברים האלה קיבלתם בחינם?

ת: כן, בחינם, ללא שום תמורה. עם ישראל שילם.

ש: מה עוד קיבלתם שם חוץ מהצריף? זה היה צריך לכל המשפחה?

ת: לא. באותו צריף היו בפינות שונות כמה משפחות. זאת אומרת להתלבש היתה בעיה. היו צריכים נגיד

לפרוש סדין כמו סוכה ומאחורי זה אנשים התלבשו ככה בפרהסיה לעיני כל.

ש: באותו חדר התקבצו כמה משפחות?

ת: כן, בחדר גדול. קסרקטין כזה.

ש: כן.

ת: אז כן, היינו מציבים שניים עם סדינים והיינו מתלבשים. מפאת הצניעות, הפרטיות.

ש: היו מיטות?

ת: כן, היו מיטות סוכנות מה שנקרא ומזרונים

ש: קש?

ת: אבל את זה עוד לא קיבלנו. אנחנו יותר מאוחר נקבל לרשותנו מיטת סוכנות אישית, פרטית.

ש: כן, אבל בינתיים איפה חייתם שלושה ימים?

ת: זה היה במקום

ש: על הרצפה?

ת: לא. קיבלנו מזרונים, היו שם מזרונים וכל אחד קיבל את המזרון שלו. מזרון קבוע. לא היינו צריכים לחפש פרודוקטים מהאפסנאות וכדומה.

ש: בלי מיטות?

ת: אני באמת לא זוכר.

ש: מקלחות? שרותים? כל הדברים האלה?

ת: לא היה בנמצא. בפועל הם היו אבל היה כל כך לא נגיש. אנשים עמדו שם בחוץ בתור והיו פחונים. אנחנו לא היינו רגילים לדבר כזה, להתקלח. כשעזבנו את דמשק בדיוק אבי קנה וילה. תאר לך שלי למשל היה חדר נפרד. אנחנו היינו חמישה אחים ולכל ילד ... היה חדר מסודר עם מיטה ופינה. לא כמו שהיום חושבים שמי יודע מאיפה האנשים האלה הגיעו. אנחנו גרנו בבית עם שתי קומות שהיו בו עשרה חדרים. היה סלון שהיה סגור לחלוטין לאורחים. זה היה סלון שימושי. בסלון לאורחים היו רהיטים מגולפים של לואי ה-14 וחרסינות שהגיעו מיפן, משהו מאוד מאוד יקר ובעל ערך. מוזאיקה דמשקאית מפורסמת ושטיחים פרסיים. והנה אנחנו מגיעים לשער עליה.

ש: למחנה צבאי.

ת: מחנה צבאי. ... היו אוכלים טוב יותר ממחנה צבאי והיו ישנים טוב יותר, אבל זה מה שהיה ואנחנו לא התלוננו. שמחנו מאוד.

ש: עכשיו בשלב הזה אתם מקבלים כבר תעודות עולה או דמי קיום? נניח שאתם רוצים לנסוע ממקום למקום לבקר בחיפה? כסף?

ת: הבעיה לא התעוררה מפני שבסך הכל שהינו שלושה, ארבעה ימים שם. לא יותר. אחרי זה הבעיה התעוררה כשהפכנו להיות יותר

ש: תלויים בעצמכם.

ת: כי רצינו, וכמובן נדרשנו להוצאות.

ש: בשלב הזה שאתם במחנה, קיבלתם זריקות חיסון או חיטויים?

ת: אינני זוכר. פשוט אינני זוכר.

ש: לו היית מקבל זריקה היית בטח זוכר?

ת: נדמה לי שלא קיבלנו זריקות.

ש: עכשיו איזה שהוא, נקרא לזה תהליך ייעוץ עם פקיד סוכנות, מה אתם רוצים לעשות, מה התכניות שלכם, הצעות למגורים?

ת: לא קיבלנו ולו הצעה אחת מפקיד סוכנות. פשוט יותר מאוחר העמיסו אותנו, לא שאלו אותנו דבר, ובהמשך אני אספר לך אם תרצה. אבל לא התייעצו איתנו לא לגבי תעסוקה ולא לגבי מקום מגורים ולא לגבי שום דבר אחר.

ש: אני מבין שהגעת עם כל המשפחה שלך?

ת: כל המשפחה שלנו, כן.

ש: זאת אומרת אבא ואמא

ת: ועוד חמישה ילדים. אחרי זה התווסף אלינו עוד אח שיוולד בארץ.

ש: כל הקבוצה הזו שהיתה איתכם בסירה, ששים איש, כולם עשו את אותו מסלול שאתה מתאר לי עכשיו?

ת: דרכנו נפרדה. הם פיזרו אותנו במחנה ולמעשה לא שמרנו על קשר איתם. לא נתנו לנו ללכת כקבוצה אחת של ששים אנשים.

ש: חוץ מאותה קבוצה של ששים איש, היו במחנה הזה עוד סורים ולבנונים?

ת: לא ידוע לי, אני דוקא זוכר שהיו אחרים, לא זוכר שהיו סורים ולבנונים. לא היתה מודעות אצלי בגיל 11 לחפש סורים ולבנונים.

ש: חשבתי שנתקלת. ילד מסתובב, נער מסתובב

ת: לא, אינני זוכר. אני משער גם שלא בכל יום הביאו עולים מלבנון או מסוריה, כדי שנראה אותם. היה מבצע אחת לכמה חודשים, לא מעשה של יומיום.

ש: הבנתי. אחרי שלושה, ארבעה ימים, אתם מועלים על משאית. מה אתם מקבלים כשאתם יוצאים? מה יש איתכם, מה הכבודה שאיתה אתם יוצאים לדרך?

ת: בסך הכל שמיכות

ש: אתם חותמים או קונים?

ת: אנחנו מקבלים שמיכות ולא ידוע לי מה אבא עשה כדי לקבל את השמיכות האלה. עלינו על משאית

ש: רק שמיכות?

ת: נדמה לי שכן.

ש: כלי בית?

ת: לא, לא קיבלנו שום כלי בית. העמיסו אותנו בצורה לא מכובדת על המשאית, בצורה לא נוחה. לאחר נסיעה של כמה שעות

ש: רגע, אני רוצה להבין, מה זאת אומרת לא מכובדת? הכריחו אתכם לעלות על המשאית?

ת: לא. לא היה לנו מקום לשבת. ישבנו על הקרקעית של המשאית לדוגמה.

ש: על הרצפה.

ת: על הרצפה. ככה היטלטלנו במשך כמה שעות בלילה. לא ראינו כלום.

ש: אמרו לכם לאן מסייעים אתכם או מה התכניות לגביכם?

ת: לא. כשפתאום נחתנו אמרו לנו שזה באר יעקב.

ש: אתה מדבר על המעברה בבאר יעקב?

ת: כן. מעברת באר יעקב.

ש: מה קורה שם במעברה?

ת: נחתנו במעברה נדמה לי בשעה 11 בלילה. זה באמת לא משנה. אנחנו מגיעים והרושם הראשון שאני רואה זה אהלים אהלים. עיר של אהלים, מלא אהלים. הסיפור הזה לא מצא חן בעיני אבי. הוא איש מסחר, סוחר ותיק, בעל ...
ש: בעל בעמיו.

ת: בעל בעמיו. הוא יורד ונקלע לאהל כמגורים וזה לא נראה לו. הוא רק חצי שנה לפני כן קנה וילה. הוא שיפר את מעמדו וגם הבית שהיה קודם היה ברמה מאוד מאוד גבוהה. אז פתאום לבוא לעיר של אהלים זה נראה לו מאוד משונה. היה מאוד מודאג כל הלילה.
ש: קיבלתם אהל?

ת: כן. אילצו אותו ללכת לצייד את האהל. קיבלנו שם מה שנקרא מיטות של סוכנות מברזל. קיבלנו גם שמיכות ומזרון. למחרת היינו אמורים להשתלב, להתחיל חיים חדשים בארץ-ישראל, חיי מעברה. זה העתיד שלנו.

ש: קיבלתם אהל לכל המשפחה, אהל משפחתי?

ת: כן. אהל אחד לכל המשפחה שהספיק לכולנו.

ש: זאת אומרת האהלים שם היו אהלים גדולים, מה שנקרא אהלי 10?

ת: כן, משהו שהספיק לעשרה אנשים. נכנסנו, אז אבא העסיק את עצמו והסחיא את דעתו בצורה כזו לשעתיים, שלוש, עד שהביא את כל המיטות. אני הייתי בן 11, בקושי אני לבד יכולתי לעזור לו. הוא סידר את הדברים באהל. בבוקר, לפנות בוקר, בשש בבוקר, הוא אמר – אני החלטתי. – מה החלטת? – אנחנו לא נשארים אפילו לילה אחד במעברה, בשום פנים ואופן.

ש: במעברת באר יעקב

ת: מעברת באר יעקב. היינו ללא אמצעים, כי בלבנון אבא נכנס לשותפות וגנבו לו את הכסף המזומן שהיה לו.

ש: זאת אומרת גם הגעתם בלי שום כסף מזומן?

ת: בלי שום כסף מזומן וגם בלי כלי בית, בלי שום דבר. בכל זאת, למרות הכל הוא אמר שבתנאים האלה הוא לא יכול. תראה, 99 אחוז מהאנשים מעדות המזרח נשארו במעברה. אני לא צריך לספר לך דבר שעד היום דור שלישי עדיין חי, לא במעברה, אבל ברמה של מעברה לצערנו. אשתי מלמדת בטירת הכרמל ויש היום דור שלישי של אנשים שחיים ברמה הזאת.

ש: כן.

ת: בכל אופן, אם אני חוזר לענין שלנו, אז הוא אמר שהוא החליט ואנחנו קמנו עם ההחלטה החדשה ...
חדש שאנחנו לא ידענו עליו.

ש: במחנה הזה, בבוקר, אתה פוקח את העיניים ומסתכל סביב, היו עוד עולים מסוריה ולבנון שאולי זיהית?

ת: לא זיהיתי ואני לא חושב שהיו. הם לא היו מרובים. סך הכל הקהילה הלבנונית-דמשקאית היא קהילה קטנה מאוד ואיתנו לא עלו הרבה. אני לא זוכר שהיו.

ש: אוקיי. מה קורה עם המשפחה? האבא הולך לפקיד הסוכנות ואומר לו שהוא עוזב? מה היה התהליך?
ת: הוא הלך לפקיד הסוכנות. פקיד הסוכנות מברך אותו בבוקר טוב ומבקש ממנו שיבוא לקחת עשר לירות, כי עשר לירות זה היה ש: עשר לירות לכל נפש?

ת: לכל נפש. זה היה די הרבה. הוא מעניק לו את המיטה שזה שלו וכוליי, והוא איחל לנו התחלה חדשה בארץ-ישראל.

ש: מאחורי האיחולים לא היתה הצעה למקום עבודה ...
ת: לא. שום דבר.

ש: מאיפה קיבלתם אוכל?

ת: האוכל השוטף של המחנה.

ש: זה ניתן כמו במחנה צבאי.

ת: כמו מחנה צבאי. שוב הגבינה שהיתה מתאימה אולי ליהודי פולין. היום אני מאוד מאוד אוהב את הגבינה הזאת, אבל זה לא היה לטעמנו. חזרנו שוב לריבה ולפרוסה של הלחם השחור הפרוס, ויתר הדברים. חשבו שנתחיל להיכנס למכאניזם כזה של חיי מחנה. אבא ראה את הסכנה שבכך והוא החליט שזהו, שאנחנו יוצאים.

ש: אתם מקבלים את דמי הקיום האלה, את הכספים האלה.

ת: כן. חתמנו, ו... עלינו שאם אנחנו עוזבים אז אין להם שום אחריות כלפינו, שום ערבות. לאבי היה אח בחיפה שהיה בעל ירקות חנות ירקות, בסטה כזו ש: מי זה?

ת: רמי דנה. חי בחיפה.

ש: בשוק תלפיות?

ת: הוא עבד בשוק תלפיות, היתה לו בסטה. היום הוא אדם מכובד, בעל בעמיו. אבא שלי בא בדברים איתו

ש: הוא היה לבנוני במקור, ביירותי?

ת: דמשקאי. הוא בא ישר מדמשק דרך דרום סוריה. הוברח על ידי אנשים מאפיקים וכדומה. הוא הסכים להחכיר לו את הבסטה, בסטה קטנה בשוק תלפיות.

ש: אבל אני מבין שנסעתם לחיפה?

ת: לא. קודם כל הוא נסע לבד.

ש: אתם נשארתי בינתיים במחנה בבאר יעקב?

ת: ליום אחד נשארנו במחנה. שם הוא בא איתו בדברים. סבי הסכים לתת לנו מקום מגורים. בכל זאת היינו שבע נפשות.

ש: סבך?

ת: סבי, שהוא חיפאי. סבי עלה ארצה לפנינו ב-46'.

ש: הרב דנה יוסף עלה ב-46' והתיישב איפה?

ת: בחיפה, ברחוב יל"ג. הוא נקלט כאן כראש קהילת יוצאי סוריה ולבנון. הפך להיות הרב של בית הכנסת.

ש: איזה בית כנסת?

ת: בית כנסת שנמצא פה בחיפה של עולי יהודי סוריה והלבנון. יש כאן בית כנסת גדול ויפה. אתה רואה שם ... ברחוב אימבר ...

ש: ... ברחוב אימבר 17 בחיפה?

ת: כן. זה בית הכנסת שלו. היום כמעט שאין שם דמשקאים, אבל הוא הוקם על ידי דמשקאים, על ידי עדה שבאה הרבה שנים לפני כן. היא קלטה אותו.

ש: סבך הפך להיות רב הקהילה?

ת: כן. לגבינו, מהסיפור שלנו, הוא בעצם קלט אותנו וגרנו אצלו.

ש: תרשה לי לחזור שנייה אחת לאותו פקיד סוכנות במעברת באר יעקב שמחתים את אביך ואומר לו שהיה והוא יוצא מהמעברה

ת: אין לו שום אחריות כלפיו מבחינת הסוכנות.

ש: ואביך חתם על כתב הוויתור הזה?

ת: כן. במודע חתם על כתב הוויתור. הוא העדיף בניגוד לחלקם או לכולם, למצוא לו או לפלס לו דרך חדשה שלא כדרך אחרים. כנראה שהוא ראה את הנולד. לא רצה להמשיך להיות ...

ש: אני מבין שסבך הרב יוסף דנה קיבל את משרת רב הקהילה, אבל הוא היה צריך גם לעבוד במשהו למחייתו, לא?

ת: סבי למחייתו התנגד קודם כל לעבוד ברבנות. הציעו לו להיות ברבנות אבל הוא, כמו שהמשנה אומרת "שנא את הרבנות" ואהב להתפרנס ממעשי כפיו. הוא עסק במילה, בשחיטה, בכריכת ספרים, במכירת ספרים, היה סופר סת"ם. בצורה כזו הוא חי והתקיים ופירנס משפחה. רק לא לקבל משכורת כרב מטעם הרבנות. ... דרשן בבית הכנסת, היה מופיע בדרושים בבתי אבלים. כאן יש למשל בספר שהצגתי לך שהוא חדש, יש למשל שער הדרוש, שער הלכה ומדרש. היה מופיע הרבה בבתי אבלים, בשמחות, היה עורך חופות. היה אדם מאוד נדרש ... הוא לא רצה שיתנו לו משרה מסויימת ברבנות שהוא ישב ויקבל קהל ויענה על שאלות, אלא ממש יצא אל השטח.

ש: אז הוא מסכים לקבל אתכם אצלו בבית?

ת: כן. עכשיו ככה, המשפחה התפלגה – אמא שלי היתה בהריון והיא גרה אצל אמא שלה בתל אביב.

ש: אמא שלה הגיעה ארצה מתי?

ת: הרבה לפני כן. היא הוברחה דרך הגבול הסורי בשנות הארבעים על גבי חמור עם כל ...

ש: היא חיה איפה? בשכונת התקווה בתל אביב?

ת: בשכונת התקווה, כן. רחוב ס' או ס"א, משהו כזה.

ש: מה שמה?

ת: שמחה מזרחי. אשה מאוד יקרה

ש: היא אשתו של? היא לא אשתו של יהושע מזרחי?

ת: אמא של יהושע מזרחי.

ש: דרך אגב, יהושע מזרחי חי בתל אביב?

ת: חי וקיים ובריא, כן.

ש: בתל אביב? איפה בתל אביב?

ת: אני אתן לך כתובת מדוייקת.

ש: אוקיי. אז האמא הולכת לשם כנראה ... לידה

ת: נשארנו ללא אבא ואמא בעצם. אמא בתל אביב, אבא הולך לעבוד כדי להרוויח את הפרוטה הראשונה שלו. מהבוקר היה הולך לתפילה בשלוש וחצי, ארבע, על מנת להיות בשוק ולהתחיל להתפרנס משעה שש. באותה בסטה קטנה בשוק שניתנה לו על ידי דודי רמי. הוא לא התבייש לשכוח מזה שהוא היה סוחר גדול. עזב את כל הדברים האלה, ראה מה שלפניו, ומהבסטה הקטנה הזו שהוא עבד ממש בוקר עד שבע בערב הוא הוציא פרנסה וברוך השם גידל שני דוקטורים, אני ואחי ניסים שכידוע לך הוא ראש אגף במשרד הדתות, בקיא מאוד בענייני מיעוטים.

ש: דוקטור ניסים דנה, כתב הרבה על הדרוזים נדמה לי.

ת: כתב הרבה על הדרוזים ...

ש: אז זה אחיך. אני שמח.

ת: כן, זה אחי. יש לי אח בענייני הנדסה תקשורתית, קיבל פרסים, נסע לארצות הברית וכולי. אז מהבסטה הקטנה הזאת אבא שלי ממש התחיל לפרנס אותנו.

ש: אני מבין שזו היתה פרנסתו כל ימי חייו?

ת: כל ימי חייו עד אשר יצא לפנסיה. מה זה פנסיה? הוא לא עבד בצורה מסודרת, הוא פרש מהעבודה.

ש: הבנתי. יש לך עוד אח אחד שמרצה במסגרת האוניברסיטה בחיפה?

ת: זהו ניסים דנה.

ש: דוקטור ניסים דנה?

ת: כן. עובד בחוג ללימודי ארץ-ישראל באוניברסיטת חיפה וגם בבר-אילן. עיקר העבודה שלו הוא ראש אגף מיעוטים במשרד הדתות. מומחה ידוע לענייני דתות, בעיקר הדרוזים, אבל גם המוסלמים וגם הנוצרים. אז זהו, זה אבא שלי כפי שאתה רואה. עמל כפיים זה מה שהוא עשה.

ש: אוקיי. אני מבין שאתם מגיעים לחיפה במהלך תשנ"ט, 1949. איפה אתם גרים? בשלב הראשון הבנתי אצל הסבא.

ת: אצל הסבא. לא היו לנו אמצעים, לא היה לנו גרוש אפילו על הנשמה. אבא שלי מצא איזה בית ברחוב הרצל. זה היה מקום מאוד יוקרתי. רחוב הרצל היה רחוב ראשי, עד היום הוא ראשי. אבל אז היה גם עוד

מאוד יוקרתי. מישהו עניין אותו בבית שהולך ונבנה ברחוב הרצל, אבל הוא לא ידע שאין לנו כסף. טוב, איך משלמים? לא היה לו כסף. אבא שלי התפלל בבית כנסת של כורדים. אני אף פעם לא ידעתי שהכורדים הם טובי לב כאלה, בחיים לא ידעתי.

ש: אבל למה בבית כנסת של כורדים כשיש בית כנסת של דמשקאים?

ת: היה לידנו. היה בית כנסת, קראו לו "הקטנה", לא הקטן. "בית הכנסת הקטנה של כורדים".

ש: איפה הוא היה?

ת: גם ברחוב הרצל. היום במקומו שוכן בית מסחר לפרוות.

ש: בעלייה לארלוזרוב?

ת: נכון, בדיוק באמצע בין שני הרחובות. שם היה בית כנסת של כורדים. נתנו להם פיצויים והם עברו למקום אחר. בקיצור, בבית הכנסת הזה אבא שלי התפלל. זה היה קרוב יותר מבית הכנסת (הסורי). שח לתומו עם בן-אדם עיוור ממשפחת זקן. אדם עיוור.

ש: היה ממש כורדי או קמישלי?

ת: כורדי. היה מתהלך עם מקל. הוא סיפר לו על הבעיות שלנו. אמר לו - איפה אתה רוצה לגור? אני בכל פעם מתרגש כשאני מספר את הסיפור הזה. אז הוא אמר לו - אני לא יודע איפה לגור. אמר - יש לך איזו הלוואה? ענה לו - כן, מצאתי איזה בית. - ואיך תשלם? - אין לי לשלם. - טוב, אין בעיה. - מה זאת אומרת אין בעיה?

ש: כן.

ת: הוא שואל אותי, אני ממש מתרגש, איך היה אדם כזה שבעצם עזר לנו להיקלט בארץ. אז הוא אומר לו - כמה כסף אתה צריך? אני לא זוכר כמה כסף. אמר לו - טוב, אני אלווה לך כסף. - אתה תלווה לי? אתה לא מכיר אותי ולא שום דבר? עונה לו - מה יהודי כמוך, אני רואה יודע להתפלל, אדם הגון וישר, אני אתן לך כסף, מה אכפת לך? תיקח כסף וזהו, מה אתה שואל שאלות?

ש: כן.

ת: הוא שאל אותי - אני צריך לחתום? - לא, לא צריך לחתום שום דבר. כשיהיה לך כסף אתה תחזיר לי.

ש: אני רואה שאתה מאוד מתרגש. היית נוכח בשיחה הזאת?

ת: ... בשיחה הזו. אני לא חושב שהיום תמצא אדם כזה שיתן לך

ש: זקן מה?

ת: לא זוכר. שם המשפחה שלו זקן. היום אתה צריך לדירה נגיד 200 אלף דולר, דירה קטנה ממוצעת, ויבוא אדם ויגיד לך - הנה 200 אלף דולר ואתה אפילו לא צריך לחתום שום דבר, אפילו לא ערבות, לא שום דבר. זה פשוט לא יאומן. זה החזיר לאבא את האמון בבני אדם.

ש: אני מבין שהאמון הזה התערער אחרי

ת: קצת התערער אחרי מה שהיה במעברה.

ש: אחרי המגעים עם אנשי הסוכנות?

ת: עם אנשי הסוכנות. בקיצור, אבא לקח את ההזדמנות הזו לידים וניצל אותה. הוא עבד קשה מאוד

ש: כמוכר ירקות בבסטיה?

ת: מוכר ירקות בבסטטה קטנה. היה לו אפילו עוד שותף באותה בסטה קטנה בשוק תלפיות. כמה שהוא היה יכול הוא החזיר לבן-אדם הזה את הכסף. אדון זקן אף פעם לא בא בטענות. בחיים שלו לא הזכיר לו – אדוני, אתה חייב לי כסף, למה אתה לא משלם בזמן? פעם אחת הוא לא הזכיר לו אפילו. מאז אני זוכר את המקרה הזה ו(אני) אחד המעריצים של הכורדים טובי הלב. זה גרם לנו להתבסס וברוך השם היה לנו בית ובבית הזה גדלנו.

ש: אני מבין שבבית הכנסת התפללו עוד דמשקאים, נכון? איך לא היה (היחיד).

ת: לא.

ש: אה, לא התפללו דמשקאים אחרים?

ת: לא התפללו. בבית הכנסת הדמשקאי היו רבים שבאו מדמשק, מלבנון. שם היה ריכוז גדול מאוד.

ש: את הבית הזה מי בנה דרך אגב?

ת: אדון אסא, אחד בשם אסא. אני לא יודע אם יש קשר

ש: מה היה מוצאו?

ת: יכול להיות לבנוני, אבל אני לא בטוח. בשבילנו הוא חיפאי. לא היה קשר עדתי או חברתי, אבל גם כי אבי הצליח לעורר בו אמון וקיבלנו את הבית.

ש: אוקיי. אז אתם גרים ברחוב הרצל. איזה מספר דרך אגב?

ת: מספר 74. עד היום.

ש: עד היום?

ת: עד היום בבית.

ש: הוריך גרים באותה דירה?

ת: אבי ואמי יאריכו ימים חיים עד היום ...

ש: בעזרת השם. רחוב הרצל 74. סביבכם יש עוד דמשקאים, לבנונים?

ת: לא. נקלענו לתוך סביבה אשכנזית, לבית ספר ממלכתי-דתי בסביבה, לבתי כנסת מעורבים, חלקם אשכנזים, חלקם ספרדים, אבל בעיקר אשכנזים. כידוע לך חיפה יש לה, או היה לה בכל אופן, רוב אשכנזי ולא ספרדי. אבל היה קשר עם בית הכנסת של עולי סוריה ולבנון ברחוב אימבר. היה עוד בית כנסת, מה שנקרא בית הכנסת "היכל נתנאל" שבו התפללו רבים מעולי סוריה ולבנון, ברחוב הרצל. היום הוא שומם.

ש: זאת אומרת לא רחוק מהבית שלכם?

ת: לא רחוק מהבית. אז הוא היה ... בית כנסת של שבת, אז הוא היה כזה יפה, קומה שניה, ...

אינטליגנטים. אבל עמך מה שנקרא, אז זה רחוב אימבר ...

ש: הבנתי. בדיוק על הנקודה הזו רציתי לשאול אותך, כי שמעתי שאותו בית כנסת ברחוב הרצל, התפללו בו המשפחות המיוחסות של חיפה.

ת: נכון. הוא נוסד על ידי אדם בשם אליהו חבובה. הוא היה מורה לערבית ב"ריאלי". הוא תרם את

ש: באילו שנים הוא הגיע הנה פחות או יותר?

ת: לא ידעו לי. כשאנחנו באנו המבנה היה על תילו.

ש: היה קיים כבר?

ת: היה קיים ואדון חבובה היה אדם ותיק בבית הספר הריאלי, כך שאני משער שלפחות הוא היה שם

עשרים שנה לפני כן, לפי מעמדו

ש: לפחות עשרים שנה לפני כן?

ת: כן.

ש: היתה לו משפחה שעסקה בטח

ת: לא היתה לו משפחה. לבן אדם הזה היה בן אחד, עורך דין, מר חביב חבובה, שהוא זכה להשיא אותו

כשהבן היה בן שבעים. אדון חבובה עצמו, הזקן, האריך ימים וכל הזמן דאג מתי ישיא את הבן שלו. בגיל

תשעים הוא זכה להשיא את הבן שלו והוא שמח. הוא אמר – סוף סוף אני השאתי את הבן שלי.

ש: הבן שלו התחתן לראשונה בגיל שבעים?

ת: בגיל שבעים, כן.

ש: באיזה שנה זה היה, פחות או יותר?

ת: הוא נפטר לפני

ש: לא, אותה חתונה מתי התקיימה?

ת: לא ידוע לי. לא הוזמנתי.

ש: פחות או יותר. לפני 15 שנה, לפני 20 שנה?

ת: לפני כ-20, 25 שנה, זכה להשיא את בנו בגיל שבעים. הבן בגיל שבעים והאבא בגיל תשעים פלוס.

ש: מענין. אתה זוכר את המשפחות באותן שנות החמישים אם כבר אנחנו נכנסים? את המשפחות

המיוחסות בחיפה ממוצא סורי-לבנוני?

ת: היתה משפחת עזר. זכיתי ללמד את הנכדה של אדון עזר בבית הספר הריאלי כשלימדתי שם. אבל היו

עוד. משפחת מטלון שהיו חלבים. משפחת הררי. אלה פחות או יותר היו המשפחות המיוחסות.

ש: איפה הן חיו?

ת: כולן חיו בהדר. הדר זה היה המקום

ש: זאת אומרת מעל הרצל?

ת: מעל הרצל, כן. אזור שקלט את היהודים מסוריה ולבנון. חלק קטן גר בסביבות בית הכנסת, אבל אלה

לא היו עולים חדשים.

ש: רחוב אימבר אתה מתכוון?

ת: רחוב אימבר, כן. מה שאז נקרא רחוב השומר. לא קראו לו אימבר.

ש: גם היום קוראים לו רחוב השומר.

ת: אימבר והשומר היו אותו רחוב. לקחו קטע מרחוב השומר והפכו אותו לרחוב אימבר. השם שלו היה

רחוב השומר. כל הקטע היה רחוב השומר.

ש: מה שאתה אומר לי שהיום הרחוב הזה מחולק לרחוב השומר ורחוב אימבר?

ת: כן. בית הכנסת עצמו מצויין כפי שאתה רואה בהזמנה ברחוב אימבר 2. אבל זה היה רחוב השומר. היה

המשך רחוב השומר.

ש: הבנתי. חידשת לי משהו. אוקיי. אז העמך אתה אומר חיו יותר ברחוב השומר.

ת: רחוב השומר. הוא לא היה כמו היום, הוא היה יותר מכובד. אבל במעלה אחת פחות מהדר.

ש: אתה מוכן, אם אתה זוכר ככה, בשנות החמישים הראשונות, מבחינת מספר המשפחות, כמה היו חלבים, כמה דמשקאים, כמה לבנונים? פחות או יותר.

ת: כמה אני לא זוכר, אבל פרופורציונלית אני יכול לומר לך שבקליקה הזו של לבנונים, דמשקאים, חלבים, אז מספר הלבנונים היה קטן, היה כ-20 אחוזים. הדמשקאים היו 40 והחלבים 40. זה פחות או יותר.

ש: בחיפה באותה תקופה של ראשית שנות החמישים, היו דמויות בקהילה שהנהיגו אותה, הנהיגו מתן בסתר, עזרה וסעד, ועד של בית כנסת?

ת: כן. היה אדון נחמיאס

ש: הוא היה חלבי?

ת: לא. הוא היה דמשקאי במקורו, אבל במקור רחוק מאוד שלו. היה את אדון עזר שהוא היה גבאי, אדם מכובד בבית הכנסת של הדמשקאים. מוצאו לבנוני. היה את בוקעי

ש: שניה אחת. אותו עזר, זה אותו אדם

ת: בוועד הקהילה הספרדית.

ש: הוא זה שהקים את בית הכנסת על שם הבן שלו או משהו?

ת: לא ידוע לי למה אתה מתכוון.

ש: אני זוכר שסיפרו לי פעם על מישהו שהקים בית כנסת בביתו והקדיש את זה לאחר מכן על שם הבן שלו.

ת: אבל זה בית כנסת עצמאי. ודאי לא ... סוריה.

ש: אוקיי. בוקעי, בוקעי מה?

ת: לא זוכר את שמו הפרטי. היו עוד אחרים שאני זוכר. קשה לחזור אחורנית 50 שנה.

ש: מה אתה מחזיק ביד?

ת: אני מחזיק ביד פשוט דף קשר שאני מנסה לשמור, ריכוז בספר הטלפונים שלי של אנשים מדמשק. זה חכם יעקב עטר, זה משהו אחר, מבת ים. הרב חמרה, אברהם אסא מחולון, אברהם שטאח שהוא פעיל היום, משפחת קמעו

ש: משפחת שטאח אתה מדבר על חיפאים, נכון?

ת: חיפאים. אברהם שטאח היה, אינני יודע אם הוא עכשיו, חבר מועצת עיריית חיפה, אדם שחי בדמשק. אדון כבביה אליהו. אדם שכמעט כפה עלי פגישה לבוא לספר לי איך הוא פגש את אליהו הנביא. לא יודע אם אתה שמעת את הסיפור שלו, הוא הוכיח לי באותות ובמופתים איך הוא ראה את אליהו הנביא. מי עוד ברשימה שלי?

ש: אני מבין שברשימה הזו יש שמות אנשים עם פרטים ביוגרפיים?

ת: ביוגרפיים, כן, מה הם עשו וכולי. אבל זו פחות או יותר הקהילה שאני מכיר. היה אדון מימון.

ש: שהיה דמשקאי או חלבי?

ת: היה דמשקאי. הוא נדמה לי היגר לדרום אמריקה. היום הוא לא כאן. זה פחות או יותר מה שאני ...
 ש: האנשים ברחוב השומר, בשכונה הזו מסביב, בהרצל למעלה, אתה יכול לאפיין מקצועות שבהם הם עסקו?

ת: הרבה מהם עסקו בתחום השוק. הם פתחו בסטות, אני לא יודע אם זה בהשפעת אבי או לא. אבל הרבה פתחו בסטות. יש שם אחד אדון לנגה, ובנימין סווייד שנפטר. אשתו היתה בעלת חנות מכולת שם. בעיקר קמעונאות קטנה כזו. אבל לא משהו מסחרי גדול וענק. הם לא ... . הפכו להיות אנשים אפורים כאלה, קטנים. בעיקר השתדלו לתקן מה שהחברה גרמה להם בו עוול, על מנת להכשיר את הדור הבא להתנער מהמצב. הם די ידעו שהם דור אבוד, מבחינת השכלה, מבחינת תנאי מחייה וכולי. אבל עמלו קשה כדי שהילדים שלהם, הדור הבא, יפריח יתקדם וישכיל. אני חושב שברובם הגדול הם הצליחו. זה דור ביניים כזה.

ש: קודם שאלתי אותך לגבי מוסדות עזרה לנזקקים בקהילה. אתה זוכר משהו?
 ת: לא. לא היתה לי מודעות בגיל 11 לדעת מיהם מוסדות הצדקה והעזרה וכולי.

ש: בינתיים אתה גדל עם השנים. אתה לא נשאר

ת: אבל אני יודע שאנשים למשל לא נעזבו לבד. הקהילה, כל אחד באמצעיו הדלים, קלט ועזר ונתן בסתר. לא תמיד הפרסום היה יאה לדברים כאלה. אז גם אם היו, ואני יודע שהיו פתרונות, הפתרונות האלה לא פורסמו. כשאדם נתן אז הוא נתן. נתנו הרבה מאוד תרומות לבתי הכנסת. בית הכנסת תמך בעקיפין באנשים. נתנו ברוחב לב הרבה יותר מאשר בתי כנסת עשירים.

ש: הקהילה היתה אני מבין מסורתית, נכון?

ת: מה זה מסורתית? דתית, ממש דתית. 90 אחוז מהקהילה היתה קהילה דתית, מה שהיום אתה מזהה עם זרם אורתודוכסי. לא מסורתי, זרם אורתודוכסי ממש. אלא מה, עם פרט אחד – לא הייתה מודעות לכיסוי ראש. קיימו כל תרי"ג מצוות במידת האפשר. פשוט לא הלכו בכיסוי ראש כי זה היה מזהה את היהודים בגולה. אבל ככה, הם שמרו שבת, שלא לדבר על שמירת כשרות וכל יתר הדברים.

ש: ... חינוך הילדים איפה התבצע? בבתי ספר דתיים?

ת: היו רק בתי ספר דתיים. גם אם היה בית ספר אליאנס שהוא היה בית ספר מודרני, שם גם כן לימדו תורה ומסורת וחומש והילדים התפללו.

ש: אליאנס היה אז ממוקם איפה?

ת: בגטו היהודי.

ש: לא, אני מדבר כאן, על החיים כאן.

ת: החיים כאן? לאט לאט אנשים עזבו את הדת. מה שנקרא "התחנכו" ועזבו את הדת. היה קשה מאוד להיות יוצא דופן, במיוחד אני כאדם דתי, ולא רואים את זה בהקלטה.
 ש: כן, אתה חובש כיפה.

ת: אני חובש כיפה והילדים שלי לומדים היום בישיבות ציוניות. אבל אז היה צריך להילחם כדי להיכנס לבית ספר. היה מאוד מאוד קשה.

ש: מה זאת אומרת?

ת: היה קשה מאוד מפני שהיתה מלחמה על החינוך. החינוך הממלכתי לחץ לקליטת תלמידים בבתי ספר לא דתיים. ברוב המקרים היהודים מעדות המזרח נקלטו שם.

ש: זאת נקודה מאוד מעניינת. אתה אומר לי עכשיו שאם אבא ואמא רצו שהבן שלהם ילמד בבית ספר ממלכתי-דתי, היתה להם בעיה?

ת: בעיה, כן. קודם כל היו רושמים אותם לבית ספר כללי. היית צריך לעמוד בתוקף על כך שאתה רוצה לרשום אותו לבית ספר דתי ולעמוד על דעתך כדי שאתה תתקבל לבית ספר דתי.

ש: אתה מדבר על פקידי העירייה?

ת: כן. אל תשכח שהיה פה שלטון של אבא חושי. וזה לא כמו שהיום. היום יש פתיחות. גם במפלגות לא דתיות ... נותנים לך את האפשרות. אבל אז היה קשה מאוד. היה קשה ליהודי דתי ללכת עם שקית של טלית בשבת בבוקר לבית הכנסת. ... וזה היה בשבילנו אכזבה גדולה.

ש: אצלך במשפחה, אתה למשל, כשרצית ללמוד בבית ספר דתי נניח ... תיכון, נכון?

ת: לא. נכנסתי לכיתה ח'.

ש: באיזה בית ספר למדת?

ת: "נצה ישראל" שהוא ממלכתי-דתי.

ש: איך יכולת או איך ההורים שלך יכלו בכל זאת להכניס אותך? במה זה היה כרוך?

ת: זה היה כרוך בעימות עם פקיד העירייה שרשם. היית צריך ללכת לעירייה. העירייה עצמה היתה מאוכלסת באנשים לא-דתיים והיתה מלחמה על החינוך. ממש חטפו את הילדים. מה זאת אומרת חטפו? לא בכוח. אבל היתה הכוונה להיכנס לבית ספר לא דתי.

ש: אבל בכל זאת הצלחת. איך אבא הצליח לרשום אותך לבית ספר דתי?

ת: עמד על דעתו. היינו בין המעטים שהצליחו.

ש: בין המעטים מעולי סוריה ולבנון שהצליחו.

ת: כן.

ש: כמה היו באמת סורים ולבנונים בבית הספר הדתי שאתה למדת בו, "נצה ישראל"? נדמה לי שהוא נמצא ברחוב יל"ג.

ת: כן, ברחוב יל"ג. היום הוא שומם. בכל אופן מבחינת מוסד יהודי, הוא הפך להיות בית ספר דתי לבנות, "מזרחי" מה שנקרא, מפני שאיחדו אותו עם בית ספר "יבנה". אחרי כמה שנים בית הספר לבנות "מזרחי" עבר לרחוב יד לבנים. אחר כך הוא הפך להיות מעין מכללה כזו, נקודה של המשמר האזרחי. אבל כבית ספר הוא לא מתפקד.

ש: כמה ילדים סורים ולבנונים היו שם ב"נצה ישראל"?

ת: היינו היחידים.

ש: הילדים במשפחה שלך היו היחידים שם?

ת: יחידים, כן.

ש: כל היתר למדו בחילוני?

ת: בית ספר חילוני.

ש: זה מבחינת חינוך. מבחינת תעסוקה אמרת לי בעיקר בשוק. אבל אתה זוכר שם בעלי מקצוע ככה יותר עצמאיים מקרב הקהילה?

ת: ... למעשה חנויות, קמעונאות כזו קטנה. מוכרים חולצות, מכולות כאלה. אבל לא הצליחו בגדול מה שנקרא. היינו צריכים לבנות ... ממש מבראשית. זה מה שהגיע הנה, למרות שכולם היו בחו"ל אנשים בעלי אמצעים.

ש: במהלך השנים, שנות החמישים והששים, אתה בטח נתקלת בעולים חדשים שהגיעו מסוריה ומלבנון. אתה ראית צורת טיפול שונה מאשר אתם קיבלתם? נתנו להם יותר? מה יותר? דירות?

ת: האמת היא שבשנים הראשונות זה לא עניין אותנו כי בתוכנו ... ורצינו להציל את עורנו ושינינו. התקופה המאוחרת יותר היא יותר ברורה ואני יודע שנקלטו כאן יהודים וקיבלו מגורים בשיכונני סטודנטים ברוממה למשל.

ש: עולים חדשים?

ת: עולים חדשים.

ש: רגע, אתה מדבר איתי עכשיו על שנות הששים?

ת: לא. אני כבר מגיע לשנות השמונים. באמצע לא עניין אותנו דבר פרט ללרוץ לפרנסה, בלילה לחזור וללכת לישון. אפילו אני זוכר שאחרי בית הספר אז רצתי לעבוד בשעורים פרטיים וכדומה ולעזור בבית ולעזור לאבא בחנות וכולי. לא עניין אותנו, או לא הגענו בכל אופן למה שסובב סביבנו.

ש: אני שואל לגבי שנות הששים כי אתה בטח מודע לכך שאחרי מלחמת ששת הימים, 1967, מיד אחרי ובמהלך שנות השבעים הראשונות הגיעו הרבה מאוד יהודים מלבנון שהתיישבו בחיפה. קודם כל איפה הם חיו, איפה הם גרו?

ת: הם לא התמקדו במקום מסויים, אבל נקלטו כמה בחיפה כי היתה תשתית לבנונית סורית.

ש: באיזה מקום הם התיישבו בחיפה?

ת: לא ידוע לי. אני יודע שחלק בכרמל הצרפתי, חלק בהדר.

ש: נווה שאנן?

ת: נווה שאנן לא ידוע לי.

ש: לא ידוע לך. זכור לך איזה פקיד סוכנות בשם מנצור שלמה?

ת: לא.

ש: לא מוכר לך? לא היה לך שום קשר אליו?

ת: לא.

ש: אוקיי. בוא נגיע לשנות השמונים. מה אתה זוכר שם מהעולים? אתה זוכר עולים שהגיעו?

ת: עולים שהגיעו וזה עניין אותי. שמעתי שהגיעו למשל עולים לבית הסטודנט ברוממה.

ש: זה היה מרכז קליטה עבורם?

ת: מרכז קליטה, כן. כמובן התעניינו בהם ופתאום התגלה לי שבקהילה שעזבנו מאחורינו הנוער התקדם

ויש היום הרבה עורכי דין

ש: בדמשק?

ת: בדמשק. והתמחות באוניברסיטה בנושא רוקחות ואפילו בנות עוסקות בתקשורת כטלפניות. מה עוד?
 רופאים פתאום צצו שם. אחד המקרים שמאוד הפתיעו אותי, כי אחד העולים שהגיע אמר שהוא מומחה
 להכנות חרבות מנחושת. התחלתי להתעניין אם אפשר למצוא לו פה עבודה כלשהיא. בכל אופן, פתאום
 חל שינוי דרסטי מסתבר בקהילה הסורית

ש: במצב היהודים.

ת: במצב היהודים. הם עלו ארצה והתחילו לחפש בהתאם.

ש: אני מבין שאתה מיוזמתך עלית לשם לרוממה ופגשת את המשפחות?
 ת: כן, ביוזמתי לחלוטין.

ש: כמה משפחות היו? באיזו שנה בשנות השמונים פחות או יותר?
 ת: אולי '84, '85, משהו כזה.

ש: כמה משפחות היו שם?

ת: אני הצלחתי להכיר שם שלוש משפחות. אולי לא יכולתי במשך שניים, שלושה ערבים להכיר יותר
 מזה, אבל זה מה שאני הכרתי.

ש: אתה הגעת אליהם, איך הגעת בכלל לעניין?

ת: פרחו שמועה בחיפה או אחד החברים סיפר לי שהוא
 ש: שיש עולים מסוריה.

ת: כן. אז ביוזמתי נסעתי לשם עם אשתי. אשתי בכלל אין לה רקע, ההורים שלה מפולין, אבל היא גילתה
 עניין רב בנושא. אז הלכנו ודיברנו עם האנשים והדרכנו אותם פשוט באלף-בית. לא ידעו מה זה קופת
 חולים, מה הזכויות של אדם בקופת חולים, איך פונים אם צריך לבית חולים, איך מתחילים עם לשכת
 עבודה. איך בכלל דברים פשוטים ביותר.

ש: הם לא קיבלו מפקידי משרד הקליטה, הסוכנות?

ת: אולי באנו ימים מעטים לפני כן, אבל כשקיבלנו אותם זה היה בימים הראשונים וזה מה שאנחנו
 ש: הבנתי. עוד מישהו מהקהילה בא אליהם? אתה יודע על מישהו ...

ת: לא, זה היה משהו ספורדי שאנחנו עשינו ולא משהו מאורגן. זו היתה יוזמה פרטית שלנו.

ש: אלה היו משפחות קרובות אליכם מבחינת קשרי דם?

ת: לא, לא קרובות. הגענו לשם לגמרי באקראי וללא היכרות מוקדמת.

ש: היו שם גם לבנונים?

ת: עד כמה שאני זוכר היו סורים.

ש: סורים?

ת: כן.

ש: הבנתי. שנים לאחר מכן, תחילת שנות התשעים?

ת: פה ושם שמעתי על כאלה שהגיעו ארצה וחזרו. זה הפליא אותי כי איך במשטר של אסד יכולים להגיע
 לפה ולחזור. באו למשש את הדופק והסתבר שאכן שניים שלושה באו ארצה וחזרו, כמובן שללא ידיעת
 השלטונות. אינני יודע, אולי בצורה אחרת.

ש: הם שוב התיישבו ברוממה בחיפה או לא?

ת: לא יודע לי. אני רק יודע

ש: אה, (הגיעו) ארצה באופן כללי?

ת: כן, באופן כללי וחזרו. לא ראיתי אותם, לא זיהיתי אותם.

ש: הבנתי. עוד ממש שתיים, שלוש שאלות. לגבי הפעילות הציבורית שלך בנושא יהודי סוריה ולבנון.

עסקת באיזו שהיא פעילות ציבורית-חינוכית, אבל באופן מיוחד לגבי יהודי סוריה ולבנון? אני יודע מה,

בארגון עזרה, אולי באחד הארגונים שהיה בחיפה פה? כי היה איזה ארגון לעולי סוריה ולבנון בחיפה,

עולי לבנון? השתלבת?

ת: היה ארגון אבל הפעולות שלו היו עקרות.

ש: מי היה בראש הארגון הזה?:

ת: אני הייתי בקשר עם אדם בשם משה סעד בתל אביב. הוא ניסה גם כן לפרוס כאן איזו שהיא תשתית.

ש: סעד משה או סעד יעקב?

ת: לא יודע. אחד משני האחים.

ש: הוא היה לבנוני?

ת: סורי נדמה לי. יצרתי תכנית מפורטת ברורה מה לעשות. אבל לא יצא ... . אני יודע שהיו להם אמצעים

אבל מזה לא יצא דבר.

ש: אני בשלב הזה רוצה להודות לך על הראיון שנתת לי עד עכשיו. תודה לך ובעזרת השם ניפגש עוד

פעם אחת.

ת: ניפגש, בודאי.

ש: תודה.